

KOLONIEVOGELS EN ZELDZAME BROEDVOGELS IN FRYSLÂN IN 1998

Romke Kleefstra (SOVON)

Jaarlijks houdt een groeiend aantal Friese vogelaars zich bezig met tellingen en inventarisatie van kolonievogels en zeldzame broedvogels. De voorlopige resultaten hiervan verschijnen ieder jaar in de Friese SOVON-Nieuwsbrief. De definitieve resultaten verschijnen gebruikelijk een jaar later in gereviseerde vorm in Twirre. Voor de vijfde maal in successie verschijnt hier een overzicht van het Landelijk Soortonderzoek Broedvogels (LSB) in het Friese district. Voor eerdere bijdragen wordt verwezen naar Schut & Versluys 1994, 1995, 1998 en Kleefstra et al. 1999.

Sinds 1996 richt het landelijke broedvogelonderzoek van SOVON zich, naast monitoring van vaste proefvlakken (Broedvogel Monitoring Project), op inventarisatie van 17 soorten kolonievogels en 78 min of meer zeldzame broedvogelsoorten. Op het Friese vasteland wordt de inventarisatie gecoördineerd door de Friese districtscoördinator, tevens auteur van dit artikel. De inventarisatie van het Waddengebied wordt gecoördineerd door Ben Koks, waddencoördinator namens SOVON. Belangrijke bron van informatie voor het Waddengebied vormt Dijkse & Koks (1999). Voor telmethoden wordt verwezen naar Van Dijk & Hustings (1996).

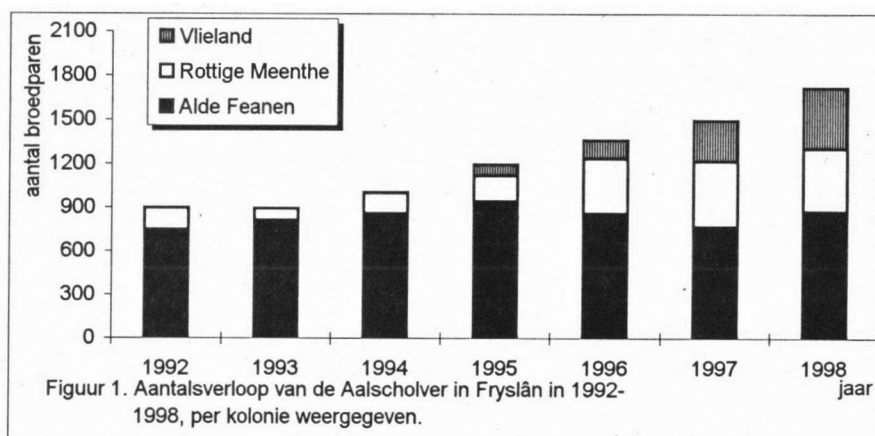
De in de soortbespreking genoemde aantallen hebben betrekking op getelde broedparen/vastgestelde territoria. Indien bekend staat ter vergelijking het aantal van 1997 er tussen haakjes bij. Overigens zijn Eidereend en Roodmus niet opgenomen in de soortbesprekingen, omdat goed cijfermateriaal voor deze soorten tekort schiet. Roodhalsfuut, Woudaap en Kwak ontbreken eveneens, omdat de waarnemingen niet voldoen aan de richtlijnen.

SOORTBESPREKINGEN

Geoorde Fuut Er werden in 1998 met 41 getelde paren/territoria veel meer paren van de Geoorde Fuut geteld dan in 1997 (18). Daarmee wordt het aantal broedvogels in Fryslân voor 1998 geschat op 45-50. De belangrijkste Friese broedgebieden van de 'Swartnekduiker' zijn Alde Feanen met 5, Diaconievene met 4, Duurswouderheide met 12 en Fochtelooërveen met 11 broedparen. In de laatste drie gebieden lag het broedsucces beduidend hoger dan de twee voorgaande jaren (Feenstra 1999).

Aalscholver Sinds de oprichting van 'KolF' in 1992 is het aantal broedparen van de Aalscholver met ruim 90% toegenomen. Deze toename komt op het conto van de drie grote vestigingen in de Alde Feanen, de Rottige Meenthe en op Vlieland (Figuur 1). Incidentele broedgevallen, zoals de afgelopen jaren in de Deelen, Tjongerdellen en Anjumer Kolken ontbraken in 1998, waarmee de drie grote vestigingen gezamenlijk goed zijn voor 1.717 (1.497) broedparen. De toename op Vlieland mag spectaculair genoemd worden: in 1994 vestigden zich hier de eerste 7 paartjes; in 1998 betrof het al 420 broedparen.

Roerdomp In 1998 werden 15 territoria van Roerdompen vastgesteld. Dit aantal is hoogstwaarschijnlijk onvolledig door het ontbreken van een gebiedsdekkende inventarisatie van het Lauwersmeer en het Zuidwest-Friese merengebied, waardoor een voorzichtige schatting voor heel Fryslân in 1998 15-20 broedparen betreft.



Roepende exemplaren werden onder andere vastgesteld in de Alde Feanen, Deelen, Makkumer Noard- en Súdwaard, Piamer Koaiwaard, Tjeukemeer, Easterskar, Brandemeer (bij Oldelamer) en Rottige Meenthe. In de Kollumerwaard werden 3 paren vastgesteld.

Blauwe Reiger Het aantalsverloop van de 'Ielreager' in Fryslân staat duidelijk onder invloed van strenge en zachte winters. Als gevolg van enkele zachte winters werden in het voorjaar van 1995 ruim 1.920 broedparen vastgesteld, voorlopig een record voor Fryslân. Als gevolg van twee strenge winters kelderde dit aantal naar 1.227 broedparen in 1997. Na een zachte, natte winter nam in 1998 het aantal broedparen weer iets toe tot 1.276 paren, een toename van 4% ten opzichte van 1997.

Purperreiger Van de 'Reade Reager' werden in 1998 in Fryslân 14 broedparen vastgesteld, verdeeld over zes vestigingen. Daarmee neemt de soort eigenlijk noch toe noch af, want sinds 1992 schommelt het aantal broedparen voortdurend tussen 11 en 15 stuks. Opvallend is wel dat de soort begin jaren '90 nog geconcentreerd broedde in de laagveenmoerassen Alde Feanen, Deelen en Rottige Meenthe, maar sindsdien versnipperd broedt in en rond deze kerngebieden, in 1998 onder meer ook in de Kraenlannen bij De Veenhoop en Slûshoeke bij Aldeboarn. Ondanks zorg over purperreigerkolonies met het oog op de toename van Vossen in moerasgebieden, kwam het aantal broedparen in 1998 landelijk voor het eerst ruim boven de 300 paar uit (Van der Kooij 1999).



Jonge Lepelaars op het nest in de Alde Feanen in 1998

Foto: Anton Huitema

Lepelaar Het Nederlandse Waddengebied vormt het belangrijkste broedgebied voor Lepelaars in Nederland. In 1998 kwam maar liefst 58% van het aantal Lepelaars in ons land op de Waddeneilanden tot broeden (Overdijk 1999). Het aandeel Lepelaars in het Friese deel van het Waddengebied bedraagt 41% van de 1.270 broedparen die in 1998 in Nederland werden vastgesteld, ofwel 522 paartjes. Hiervan broedden er 168 op Vlieland, 167 op Terschelling, 163 op Schiermonnikoog en 24 op Ameland.

Buitengewoon bijzonder was het broedpaar in de Alde Feanen dat in de Lytse Saiterpolder drie jongen wist groot te brengen (zie foto). Daarmee komt het totaal van Fryslân op 523 broedparen, een toename van 19% t.o.v. 1997.

Kolgans In toenemende mate worden in Fryslân broedende Kolganzen gemeld. In 1998 ging het, net zoals in 1997, om 12 broedparen. De soort lijkt zich grotendeels te beperken tot Midden-Fryslân, waarbij de meeste broedparen werden vastgesteld in en rond de Alde Feanen, Sneekmeer, Terkaplesterpuollen en Deelen.

Mogelijk werd hier en daar nog een paartje gemist of niet doorgegeven, waardoor het totale aantal broedparen op 15 wordt geschat. Het grootste deel van deze vogels lijkt voort te komen uit aangeschoten exemplaren.

Canadese Gans Sinds 1992 worden jaarlijks steeds meer Canadese Ganzen in Fryslân vastgesteld. Deels heeft dit te maken met een toename van de soort, zoals in de Alde Feanen,

deels omdat er beter door tellers op de soort gelet wordt. In 1998 werden maar liefst 22 (17) broedparen vastgesteld, grotendeels afkomstig uit Midden-Fryslân, in het bijzonder van de Alde Feanen met 5 en Terkaplesterpuollen met 7 broedparen, maar ook uit het noordoosten van de provincie (Driesumermeer, Ottema-Wiersmareservaat, Leijen) en zelfs op Schiermonnikoog. Naar schatting zal het totale aantal broedparen in Fryslân ca. 25 zijn.

Brandgans Van alle verwilderde soorten en exoten die zich de afgelopen twintig jaar in Nederland hebben gevestigd, is de Brandgans een van de meest succesvolle (Lensink 1996). Sinds 1988 broedt de soort jaarlijks in Nederland. Een voorzichtige schatting op basis van het aantal broedparen in 1996 en 1997 leidt al gauw tot een broedpopulatie van 220-250 paren (Van Dijk *et al.* 1999). Het aantal niet-broedende overzomeraars zal veel hoger liggen.

In Fryslân werden in 1998 13 broedparen van de Brandgans vastgesteld. Dit is veel hoger dan de 2-3 broedparen in de jaren ervoor. Daarnaast beginnen ook in Fryslân overzomerende groepjes op te vallen, oplopend tot ca. 20 exemplaren, o.a. in de Alde Feanen en Terkaplesterpuollen. Maar liefst 7 broedparen werden in 1998 vastgesteld in het Ottema-Wiersmareservaat, waarvan 5 nesten werden gevonden. Er werden 3 broedparen vastgesteld op en rond het Sneekmeer en 2 in de Deelen. Ook werd de soort vastgesteld op Schiermonnikoog. Vermoedelijk zal het totale aantal

paren in Fryslân neerkomen op 15-20.

Smient Jaarlijks worden her en der in Fryslân overzomerende paartjes en groepjes Smienten waargenomen. Dit betreffen vogels die geenszins territoriaal/broedverdacht gedrag vertonen. Paartjes die dat wel doen, worden slechts in zeer beperkte mate gezien. In 1998 werd één daadwerkelijk broedpaar vastgesteld. In de Brandmeer bij Oldelamer werd op 10 mei een baltsend paartje waargenomen, waarbij het mannetje met opgezette kuif fluitend rond het vrouwtje zwom. Zij werd op 13 juni met vijf jongen signaleerd in een petgat.

Pijlstaart Voor het tweede achtereenvolgende jaar werd de Pijlstaart als broedvogel vastgesteld op Griend. Op 10 mei namen de bewakers van het eiland een vrouwtje met drie jonge kuikens waar (Van Tienen & Baarspul 1998). In de Bandpolder verbleef gedurende het broedseizoen een paartje, waarvan evenwel geen nest gevonden of kuikens gezien werden. Daarmee komt het aantal broedparen voor Fryslân in 1998 uit op 2.

Middelste Zaagbek Voor de vijfde maal in de afgelopen negen jaar kwamen op Griend in 1998 Middelste Zaagbekken tot broeden. Er werden 4 vrouwtjes waargenomen met 5, 9, 11 en 13 kuikens. Uit de data van de waarnemingen en de leeftijd van de kuikens viel op te maken dat het zeker om vier verschillende broedgevallen ging. In 1997 werden 6 broedgevallen vastgesteld (Van Tienen & Baarspul 1998).

Bruine Kiekendief Het aantal getelde broedparen/territoria van de Bruine Kiekendief komt in 1998 uit op 302 paren. Dit is aanzienlijk meer dan voorgaande jaren, wat alles te maken heeft met het simpele feit dat de gegevens van het LSB, BMP en nestkaartenproject samen zijn gevoegd. Vooral de bijdrage uit het nestkaartenproject is fors. Van de 197 ingevulde nestkaarten van Bruine Kiekendieven in Nederland waren in 1998 maar liefst 72 afkomstig uit Fryslân, in het bijzonder Zuidwest-Fryslân (Bijlsma 1999). Omdat de gegevens uit het Lauwersmeer tamelijk onvolledig zijn en ook uit andere regionen nog één en ander zal ontbreken, wordt het aantal broedparen in Fryslân voor 1998 geschat op 320-335. Met name in het Friese Waddengebied neemt de soort nog steeds toe, vooral op Ameland met 42 (35) broed-

paren (De Jong *et al.* 1999). Gemiddeld vlogen in Fryslân 3,3 jongen per nest uit (Bijlsma 1999), een goed resultaat.

Blauwe Kiekendief In 1998 werden 62 paren van de Blauwe Kiekendief geteld, waarvan 61 afkomstig van de Friese Waddeneilanden en één van de Lippenhuisterheide. De neerwaartse spiraal waarin de soort terecht is gekomen, komt voor rekening van Ameland. In 1990 zaten hier nog 26 paren, maar in 1998 nog slechts 15 (De Jong *et al.* 1999). Toch doen ook Vlieland, Terschelling en Schiermonnikoog een duit in de zak, want ook op deze eilanden neemt het aantal broedparen steeds verder af. Voor alle eilanden gelden verontrustend slechte broedresultaten. Het lijkt dat door voortschrijdende vegetatiesuccessie de 'Blauwe Hoanskrobber' meer te kampen heeft met de onbereikbaarheid van het voedsel dan een tekort daaraan (Bijlsma 2000). Daarnaast gaan paren niet over tot eileg, worden nesten gepredeerd door o.a. honden en katten, wordt gedacht aan nestplaatsconcurrentie met de toenevende, grotere en krachtigere Bruine Kiekendief en wordt regelmatig een mannetje doodgereden, als gevolg van hun riskante jaaggedrag in wegbermen en dorpen (Koks & Hustings 1998).

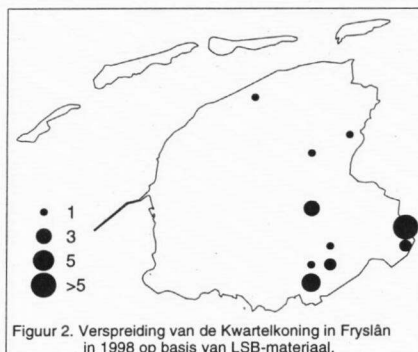
Grauwe Kiekendief Terwijl de 'Skie-re Hoanskrobber' vroeger broedvogel van o.a. Midden-Fryslân was en tot begin jaren '90 van de Waddeneilanden, is de soort in Fryslân anno 1998 alleen nog als broedvogel in het Lauwersmeer te vinden. Helaas is het gebied niet volledig op de soort onderzocht. Er kwamen waarschijnlijk 2 paren tot broeden, maar aanvullende waarnemingen maken het aannemelijk dat er ook nog een derde paar is geweest. Dit oogt behoorlijk magerder dan in 1996 en 1997, toen respectievelijk 4 en 7 territoria werden gevonden, overigens alle in het Friese deel.

Porseleinhoen Tegenover 43 getelde territoria in 1997 stonden 49 in 1998. Belangrijke gebieden in Fryslân voor de soort zijn de IJsselmeerkust, het Lauwersmeer, de Alde Feanen, de Rottige Meenthe en het Fochteloërveen. Van een aantal gebieden, waaronder ook de Deelen en het Lauwersmeer, zijn gegevens onvolledig of ontbreken zelfs. De Friese populatie wordt in 1998 geschat op 55-70 territoria. Naast de genoemde

'kerngebieden' duikt de soort ook op in kleine moerassen en natuurontwikkelingssterreinen, zoals de Leijen, oeverzones van het Sneekmeer, Kraenlannen, Bokkumermar bij Akkrum en in de Lindevaallei.

Klein Waterhoen Territoria van deze zeer zeldzame soort worden maar sporadisch gemeld. In 1998 werd op 29 mei een roepend mannetje gehoord in de Kollumerwaard. De avond erna stond een leger vogelspotters klaar om de waarneming ook te scoren en met succes. De vogel werd regelmatig gehoord en tevens op band vastgelegd. Tot 7 juni was de zeldzaamheid te horen. Op 15 mei werd een waarneming gemaakt in het noordelijke deel van de Lange Duinen van 2 tegelijk roepende mannetjes. Het bleef echter bij deze waarneming.

Kleinst Waterhoen Net als in 1997 werden ook in 1998 3 Kleinst Waterhoenen vastgesteld. Op de Makkumer Noordwaard werd de soort evenals in 1997 waargenomen. De andere 2 'Dwerchreidhintsjes' hielden zich op aan weerszijden van De Veenhoop, één in de Jan Durks Polder, de andere in de Kraenlannen.



Kwartelkoning In 1998 had Nederland te maken met een invasie van Kwartelkoningen. De eerste roepende 'Teaperts' vielen eind april al op. Uiteindelijk zou het landelijke totaal uitkomen op ruim 550, waarvan zo'n 80% zich concentreerde in de provincies Groningen, Drenthe en Overijssel (Koffijberg 1999). Ook in Fryslân was een toename van de soort merkbaar. Jaarlijks worden zo'n 5-10 territoria gemeld, in 1998 waren dat er 23 (Figuur 2). Mede geleit op aanvullingen uit het materiaal van de BFVW wordt het aantal territoria voor 1998 geschat op 25-30, zo'n 5% van het landelijke totaal. Meerdere roepende exemplaren werden vastgesteld in Van Oordt's Mersken met 3, Fochteloërveen e.o. met 9, Tjongervallei met 3 en Lindevaallei met 4 Kwartelkoningen.

Steltkluut In het natuurontwikkelingsgebied Ezumakeeg in het Lauwersmeer werden 2 paartjes van de Steltkluut vastgesteld. Hiervan lijkt één paar tot broeden te zijn gekomen. Het paartje werd baltsend en ook parend waargenomen. Bovendien gedroegen de vogels zich territoriaal tegenover Zilvermeeuwen. Een geslaagd broedsel lijkt echter hoogst onwaarschijnlijk; ouders met jongen werden niet gezien.

Kluut Er werden in 1998 2.067 (1.907) paren van de Kluut geteld. Doordat de Waddeneilanden niet volledig geteld worden op de soort, zal het reële aantal hoger liggen. Het buitendijkse Waddengebied van Fryslân is veruit het belangrijkste broedgebied voor de soort in Fryslân. Na een afname in de begin jaren '90 lijkt de soort op een wat lager niveau te stabiliseren met 1.563 (1.646) broedparen. Daarnaast komt de soort her en der in het noorden en westen van de provincie met enkele paartjes tot broeden, waarbij het Hegewiersterfild bij Harlingen met 51 (40) broedparen, Warkumerbûtenwaard met 28 (19) en Mokkebank met 23 (6) de belangrijkste broedgebieden zijn.

Kleine Plevier De tellingen van Kleine Plevieren laten een tamelijk versnipperde verspreiding zien en geen duidelijke trend. In Fryslân zijn geen kerngebieden voor de soort gelegen, zoals de Gelderse Poort en de Zeeuwse Delta dat zijn. Hier duikt de 'Lytsje Bûnte Wilster' vooral op als broedvogel van opgespoten terreinen voor woningbouw, industrie en wegen, natuurontwikkelingsgebieden en zelfs op platte daken van bedrijven. Daardoor zal menig broedpaar aan de aandacht ontsnappen.

Bontbekplevier Tegenover 63 getelde paren in 1997 staan 82 paren in 1998. De toename die de soort de afgelopen jaren in Fryslân doormaakt, heeft alles te maken met een opvallende toename op de Friese kust van 3 paren in 1991 tot 39 in 1998 (Feddemma & Kuipers 1998). Het is niet duidelijk in hoeverre dit te maken heeft met een mogelijke verandering van dit broedgebied. De overige broedparen werden vastgesteld op de Waddeneilanden, de IJsselmeerkust en het Lauwersmeer. Er van uitgaande dat er paren aan de aandacht ontsnappen en de tellingen in het Lauwersmeergebied onvolledig waren, wordt de Friese populatie op 85-95 paren geschat.



Broedende Bontbekplevier op de pier bij Holwerd

Foto: Anton Huitema

Strandplevier Met 45 getelde paren is het aantal Strandplevieren vrijwel gelijk gebleven aan dat van 1997 (43). Hiervan werden 29 (28) vastgesteld op de Waddeneilanden, waarvan Griend, Terschelling en Ameland van het grootste belang voor 'it Dûkelmantsje' zijn. Van de broedparen op de vaste wal werden er 3 vastgesteld op de Friese kust en 1 op de Afsluitdijk.

Broedbiologisch onderzoek in 1997 heeft uitgewezen dat de Strandplevier op Griend succesvoller is met broeden dan op Terschelling. Vooral de toegenomen recreatiedruk lijkt een bron van verstoring te zijn. Zo komen aan de wadkant redelijk wat jonge Strandplevieren groot, maar op het Noordzeestrand zijn de overlevingskansen van de kuikens gering (Tulp 1998).

Bonte Strandloper Op Griend werd in 1998 op zes verschillende dagen een baltsend of alarmerende Strandloper gezien binnen een gebied van 500 meter (Van Tienen & Baarspul 1998). Hiermee wordt gesproken van een territorium. Ook op de Boschplaat werden waarnemingen gemaakt van een zich opvallend gedragend exemplaar, maar ontoereikend om te spreken van een waarschijnlijke broedvogel. Ter vergelijking: in het Deense Waddengebied wist men in 1998 27 paar vast te stellen (Thorup & Rasmussen 1999).

Kemphaan Het aantal gemelde territoria lag in 1998 met 47 fors hoger dan de 30 van 1997. Wanneer gekeken wordt naar aanvullingen uit het BFVW-materiaal (Hoekstra 1999)

komt het aantal getelde paren naar schatting uit op 55 (50). In hoeverre dit volledig is, is moeilijk in te schatten, maar een voorzichtige aanzet hiertoe leidt tot 60-70 broedparen voor Fryslân. Daarbij wordt in acht genomen dat in het Friese merengebied niet alle potentiële broedplaatsen volledig worden onderzocht op de soort, wat ook geldt voor het Lauwersmeer. De laatste bolwerkjes zijn de Warkumerbûtenwaard met 6 vastgestelde hennen, Sneekmeer met minimaal 5, de Pine bij Heeg met 4, de Wydlannen in de Alde Feanen met 8 en de Lange Ripen bij Tijnje met 5.

Dwergmeeuw Fryslân mag zich rijk rekenen als dwergmeeuwenbolwerk van Nederland. In de twintigste eeuw piekte de kleine Nederlandse populatie in de periode 1942-56 (max. 35 paren) en 1972-89 (max. 61 paren). In de eerste periode kwamen alle broedgevallen van enkele locaties in Weststellingwerf (Lindevallei, Rottige Meenthe, Bantega, Schoterzijl) en van de Mokkebank. In de tweede periode gaat het om het Lauwersmeer. In de tussenliggende periode en ook nadien werden incidenteel broedparen in Fryslân vastgesteld, waaronder Warkumerbûtenwaard, Jan Durks Polder in de Alde Feanen, Ameland en Mokkebank (Koks 1998). In 1998 gaat het om 5 paren, waarvan 3 op de Mokkebank (Van Hijum *et al.* 1998) en 2 in de Bandpolder.

Kokmeeuw Landelijk is de Kokmeeuw sinds begin jaren '80 gehalveerd, maar de afname lijkt de laatste jaren enigszins tot stand te komen met

aantallen die schommelen rond de 135.000 broedparen. Het belangrijkste broedgebied is het waddengebied. De afname op de Waddeneilanden en de Friese waddenkust is van grote invloed op zowel de afname provinciaal als landelijk. Zo nam de Kokmeeuw op Griend, waar ongeveer de helft van alle Friese Kokmeeuwen broedt, af van 28.500 naar 25.000 (Van Tienen & Baarspul 1998), kelderen de aantallen op Terschelling ieder jaar weer en is de soort op Vlieland als broedvogel verdwenen. Op de Friese waddenkust is de afname niet te stuiten en broedden nog slechts 6.240 (6.576) paren (Feddemma & Kuipers 1998). Ook aan de Friese IJsselmeerkust nam de soort af van 7.356 naar 5.613 paren. Andere belangrijke kolonies waar de soort afnam zijn de Rottige Meenthe tot 150 (500) en het Diaconievene tot 835 (1.600). Toename van de soort viel te bespeuren in de Alde Feanen tot 7.562 (6.527) paar en het Fochteloeerveen tot 293 (21). Het Zuidwest-Friese merengebied is slechts goed voor 757 (457) broedparen, terwijl dit begin jaren '90 nog ettelijke duizenden waren. De toename hier in 1998 komt met name op het conto van de Terkaplesterpuollen, Witte en Zwarte Brekken en het Tjeukemeer. Het totaal van Fryslân komt daarmee op 52.739 (55.702) getelde paren.

Stormmeeuw De Stormmeeuw beperkt zich in Fryslân als broedvogel tot de Waddeneilanden, tevens het belangrijkste broedgebied van Nederland. De laatste jaren is de stand hier opvallend stabiel. Van de 1.591 (1.566) getelde paren kwamen 830 op Vlieland tot broeden.

Kleine Mantelmeeuw Van de 19.124 (20.205) getelde paren kwamen 3 tot broeden op de vastewal (Noorderleeg). Het overgrote deel zat dus op de Waddeneilanden, waar de soort iets toenam in vergelijking met 1997. Hiervan neemt Terschelling maar liefst 11.369 (15.191) voor haar rekening, maar valt de toename op Schiermonnikoog van 3.400 naar 4.887 op. De 'Lytse Sjouwermer' werd in 1926 voor het eerst als broedvogel in Nederland vastgesteld. De landelijke populatie ligt inmiddels in de buurt van de 60.000 (Van Dijk *et al.* 1999).

Zilvermeeuw Ondanks een sterke landelijke afname van de Zilvermeeuw sinds halverwege jaren '80 neemt de soort in Fryslân al enkele jaren niet verder af. Het aantalsverloop staat

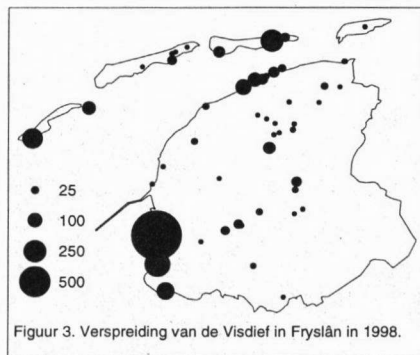
sterk onder invloed van de aantallen die vastgesteld worden op de Waddeneilanden, waar ruim 98% van de Friese 'Sulverkobben' tot broeden komt. Toch verschilt het aantalsverloop per kolonie sterk. In 1998 was Schiermonnikoog het rijkst aan Zilvermeeuwen met 6.093 (3.575), op de voet gevolgd door Terschelling met 5.208 (7.785) en Vlieland met 4.293 (3.983). Op de kwelders van het Noorderleeg nam de soort toe van 208 naar 329 paar. Op de IJsselmeerkust namen de 'mokken' af van 30 naar 24 paar.

Geelpootmeeuw Sinds het eerste Nederlandse broedgeval in 1985 is van een 'puur' paartje Geelpootmeeuwen nog sprake geweest (Van Swelm 1998). Ook de Geelpootmeeuw van de Warkumerbûtenwaard verkoos in zowel 1997 als 1998 een Zilvermeeuw als partner. Van het mengpaar werd geen nest gevonden, maar het alarmeren van de soort leek te wijzen op een broedgeval.

Grote Mantelmeeuw In 1993 werd de Grote Mantelmeeuw voor het eerst als broedvogel in Nederland vastgesteld. Drie jaar later werd een paar voor de eerste maal in Fryslân vastgesteld en wel op Vlieland. In 1997 waren 2 paar vertegenwoordigd op de Boschplaat (Koks & Jongenelen 1998) en 1 op de Bocht fan Molkwar (Van Hijum *et al.* 1999). In 1998 gaat het om drie tot vier paren op de Boschplaat en opnieuw een paartje op de Bocht fan Molkwar (Van Hijum *et al.* 1999). Op deze locatie broedde de 'Sjouwerman' op basaltblokken op de zogenaamde 'Hylper sânplaat'. Opvallend is ook het paartje in het westelijke deel van het Hegewiersterfjild bij Harlingen. Op 8 juli sleepten de vogels met nestmateriaal en werd er gebaltst. Toch voldoet de waarneming niet aan de huidige gehanteerde criteria van SOVON.

Grote Stern Tegenover 6.000 Friese broedparen van de Grote Stern in 1997 staan 7.005 in 1998. De toename in Fryslân is toe te schrijven aan een toename op Griend met 40% in vergelijking met 1997. Daarnaast werden 2 paren vastgesteld op de Richel bij Vlieland en 3 op Schiermonnikoog. Op dit laatste eiland kwamen in 1997 nog 1.000 paren tot broeden.

Visdief Van de Friese broedpopulatie van de Visdief komt ruim 59% tot broeden in het Waddengebied en 34% langs de Friese IJsselmeerkust



(Figuur 3). Het aantal getelde paren voor Fryslân lag met 5184 zo'n 6% hoger dan in 1997 (4887). Deze lichte toename wordt veroorzaakt door toename van de soort op Griend (Van Tienen & Baarspul 1998) en de Friese IJsselmeerkust. In dit laatste gebied beperkte de soort zich grotendeels tot halverwege jaren '90 op de Warkumerbûtenwaard. Als gevolg van natuurontwikkeling komt de soort nu ook tot broeden op de Bocht fan Molkwar en Mokkebank (Van Hijum *et al.* 1998). Het Zuidwest-Friese merengebied herbergt slechts 92 (126) broedparen, de Alde Feanen 48 (82) en enkele Noord-Friese polders, zoals Doanjumerleech, Jouswierpolder, Kuperuspolder, Klarkampermeer, Driesumermeer, Wide Mar, Oentsjerksterpolder, Mûnein, Warren, Ottema-Wiersmareservaat, Hegewiersterfjild, Skrins en Züricher laagland, zijn gezamenlijk goed voor 66 (83) paren.

Noordse Stern Onder impulsen van Griend, Richel en de Friese waddenkust nam het aantal broedparen van de Noordse Stern in Fryslân in 1998 toe tot 1.897 (1.390). De afname op de Peasumerlannen sinds 1996 wordt gecompenseerd door de toename van de 'Noardske Stirn' op het overige buitendijkse land. Van de Waddeneilanden is Griend veruit het belangrijkste broedgebied met 1.750 (800) paar. Van de andere Friese Waddeneilanden kent alleen Ameland met 208 (>200) meer dan 100 broedparen.

Dwergstern Met 8 broedpaartjes verdeeld over Griend met 2 en Richel met 6 komt het aantal exact overeen met 1997. Het hele Nederlandse Waddengebied telde 161 (206) broedparen. Hiervan vormt Texel met 110 paar het belangrijkste broedgebied.

Zwarte Stern Van de 155 (139) Friese broedparen in 1998 kwamen vermoedelijk slechts 12 tot broeden op natuurlijke nestgelegenheid. De overige paren kwamen tot broeden op

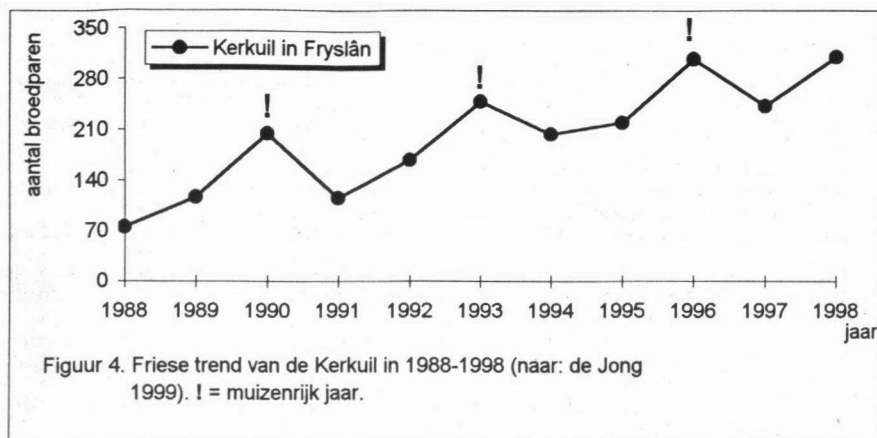
nestvloten, die worden verspreid onder coördinatie van de Werkgroep Zwarte Stern, een samenwerking tussen BFVW, SOVON, Vogelbescherming Nederland, Staatsbosbeheer, It Fryske Gea en de Provincie Fryslân (Terpstra 1998). Opvallend is het grote aandeel broedparen dat tot broeden komt in de Tjonger. Verdeeld over drie locaties werden hier 33 (22) paren vastgesteld. Het broedsucces oogde goed. Ten eerste werden op 25 vloten 73 eieren gevonden en werden eind juni/begin juli 52 jongen waargenomen, deels vliegvlug. Het uitvliegssucces van de kuikens lag in de orde van 1,5 - 1,9 jong per paar. Van de andere kolonies, die zich beperken tot de oostelijke helft van de Lage Midden, valt de toename in de Deelen van 11 naar 31 paar op evenals de afname in de Gerslootse Frieswyk-polder van 22 naar 3 paar.

Kerkuil 1998 was voor de Kerkuil in Fryslân het jaar van records (Figuur 4). Er werden 310 (245) broedparen vastgesteld, waarvan 55 overgingen tot een tweede en een zelfs tot een derde broedsel. Bijna 1200 jongen vlogen uit, met een gemiddelde van 3,8 jongen per nest. De Friese populatie bedraagt ruim 22% van de landelijke. Onderzoek naar prooien in Garijp en Olterterp wezen uit dat met name Bosspitsmuis, Dwergspitsmuis en Veldmuis een groot aandeel hadden in de voedselkeus (De Jong 1999).

Velduil De verspreiding van de Velduil in Fryslân beperkt zich tegenwoordig tot de Waddeneilanden. Hier werden 19 (22) paren vastgesteld. Met 13 (10) herbergt Ameland veruit de meeste broedparen. De broedresultaten waren redelijk te noemen. Er werden 32 nestjongen geringd. Op het Friese vasteland werden geen broedparen vastgesteld, hoewel er opnieuw waarnemingen van de 'Katûle' waren in de broedtijd rond het Sneekermeer, Grou en Lauwersmeer.

IJsvogel De IJsvogel is in Nederland met name broedvogel in Twente, Achterhoek, Biesbosch, Zuid-Limburg en op de Veluwe. In Fryslân is in 1998 een mogelijke broedvogel gemeld uit de bossen van Oranjewoud. De waarneming heeft, evenals in 1996, betrekking op de aanwezigheid van een paar in geschikt broedterrein in de broedtijd.

Oeverzwaluw In 1998 werden met 2.856 getelde broedparen aanzienlijk



Figuur 4. Friesse trend van de Kerkuil in 1988-1998 (naar: de Jong 1999). ! = muizenrijk jaar.

minder Oeverzwaluwen vastgesteld dan in 1997 (3.448). Volgens Leys (1999) schijnt het natuurlijke aantalsverloop van de populatie een zesjaarlijkse cyclus van toe- of afname te vertonen. Dit lijkt wel aardig uit te komen, want na een toename van de soort vanaf 1986 volgde een flinke dip in 1992, waarna de Nederlandse populatie weer verder toenam. Landelijk waren het vooral de grotere kolonies van meer dan 100 broedparen die een afname lieten zien. Ook in Fryslân waren er enkele grote kolonies die een forse afname lieten zien, maar van een eenduidige trend was geen sprake.

Huiszwaluw Een landdekkende inventarisatie van Huiszwaluwen is niet haalbaar, maar door jaarlijks een groot aantal vaste steekproefgebieden te tellen, wordt de aantalsontwikkeling van de soort gevolgd. In onze provincie zijn enkele vrijwilligers bevoegd in het tellen van de 'Wytgatswel' in het noordwesten van de provincie (omgeving Makkum/Harlingen), het merengebied (omgeving Sneek) en het noorden (omgeving Stiens/Kollum). In Fryslân, maar ook in de Flevopolders en in Utrecht, werd in 1998 een toename vastgesteld, terwijl de soort elders in Nederland verder afnam. Toch wordt de landelijke broedpopulatie van de soort voor 1998 geschat op 11.200 paartjes, wat aanzienlijk hoger ligt dan de drie voorgaande jaren, maar veel lager dan begin jaren '90 toen het nog ca. 130.000 paartjes betrof (Leys 1999).

Rouwkwikstaart De enige melding van een mogelijk broedende Rouwkwikstaart komt van de Afsluitdijk. Eind mei en in de eerste helft van juni werden daar 1-2 exemplaren gezien, veelal in gezelschap van Witte Kwikstaarten.

Paapje Er werden in 1998 83 (63) territoria van het Paapje geteld in Fryslân. Door het ontbreken van een gebiedsdekkende inventarisatie van het Lauwersmeer en gelet op het feit dat her en der paartjes en zingende mannetjes mogelijk aan de aandacht ontsnappen, komt een voorzichtige schatting uit op 90-95 territoria. Maar liefst 63 paar hiervan werden vastgesteld op het Fochteloërveen. Dit bedraagt circa 10% van de Nederlandse populatie (Feenstra 1998).

Grote Karekiet Slechts 2 (0) territoria van de Grote Karekiet werden in 1998 in Fryslân vastgesteld, namelijk aan het Burgumermar en op de Piamer Koaiwaard. Het verdwijnen van de 'Reidlyster' uit het Friese landschap zegt veel over de waterkwaliteit in de provincie. De soort heeft goed ontwikkelde rietkragen nodig om te nestelen en schoon water om voedsel (libellen en andere grote insecten) te verzamelen. Waterriet is zo goed als verdwenen uit de Friese laagveenmoerassen. Daarnaast blijft aan de Friese IJsselmeerkust amper een pluk overjarig riet staan wegens maaien en verkeren de rietkragen in het Friese merengebied in een slechte staat.

Baardman Het beeld van de Baardman is niet compleet, vooral wat de Waddeneilanden en het Lauwersmeer betreft. Er werden 132 (85) territoria gemeld. Deze toename is vooral toe te schrijven aan de Friese IJsselmeerkust, waar de soort in praktisch alle gebieden (behalve Stoenckherne) toenam, en aan de Alde Feanen. In dit laatste gebied werden 17 (2) territoria geteld. Inclusief de Waddeneilanden en het Lauwersmeer en met een volledige inventarisatie van de soort in het Friese merengebied en enkele grotere moerassen zal de Friese populatie

in de orde van grootte van 335-350 liggen.

Buidelmees Na enkele topjaren eind jaren '80/begin jaren '90 ligt het aantal Buidelmezen in Nederland de laatste jaren op een lager peil. In Fryslân werden in 1998 18 (15) paren gemeld. Hierbij dient opgemerkt te worden dat het Lauwersmeer niet volledig op de soort onderzocht is. Daarnaast hangt het aantal gemelde paren sterk af van de telinspanningen. Naar schatting zal het in 1998 om een broedpopulatie van 25-30 paar in Fryslân zijn gegaan.

Grauwe Klauwier Slechts 6 (4) waarschijnlijk broedparen kwamen in 1998 aan het licht. Mogelijk dat met name in het oosten van de provincie een enkel paartje wordt gemist, maar veel zal dat zeker niet zijn. De meldingen zijn afkomstig uit het Lauwersmeer, van de Lippenhuister-, Duurswouder- en Dellebuusterheide, het Fochteloërveen en de Lindevallei. Het is zeer de moeite waard potentiële broedplaatsen in de periode medio mei t/m medio augustus op de soort te checken.

Roek Aan de toename van de Roek lijkt voorlopig een einde te zijn gekomen. Voor het derde achtereenvolgende jaar is er weinig verandering in het totaal aantal broedparen in Fryslân met 3.921 (3.890). Er bleken 6 vestigingen verdwenen te zijn, terwijl 9 nieuwe locaties werden gemeld. De Friese populatie bedraagt ongeveer 7% van de landelijke populatie.

Grauwe Gors Broedgevallen van de Grauwe Gors beperkten zich veelal tot het noordoosten van de provincie. Het laatste broedgeval dateert uit de jaren '70. In 1998 werd op 12 mei verrassenderwijs een druk zingend mannetje van de 'Koarnmosk' aangetroffen in een perceel van Polder Nieuwe Grasfennen, ten zuiden van de Sondelerleijen, in het uiterste zuidwesten van de provincie. Het exemplaar gedroeg zich territoriaal en joeg achter Graspiepers aan. Op 31 mei werd de locatie nogmaals bezocht en werd het zingende mannetje opnieuw aangetroffen, vergezeld van een vrouwtje.

Tabel 1. Kolonievogels en zeldzame soorten in Fryslân in 1998. Achtereenvolgens worden gegeven: het getelde aantal paren/territoria in 1998, in 1997 en een eventuele schatting van de Friese populatie in 1998.

Soort	Getelde paren in 1998	Getelde paren in 1997	Geschatte populatie	Soort	Getelde paren in 1998	Getelde paren in 1997	Geschatte populatie
Geoorde Fuut	41	18	45-50	Bonte Strandloper	1	0	
Aalscholver	1.717	1.497	1.717	Kemphaan	42	30	60-70
Roerdomp	15	12	15-20	Dwergmeeuw	5	0	
Blauwe Reiger	1.244	1.227	1.260	Kokmeeuw	52.739	55.702	52.800
Purperreiger	14	13	14	Stormmeeuw	1.591	1.566	1.600
Lepelaar	523	439	523	Kleine Mantelmeeuw	19.124	20.205	19.150
Kolgans	12	12	15	Zilvermeeuw	19.020	18.461	19.050
Canadese Gans	22	17	25-30	Geelpootmeeuw	1	1	
Brandgans	13	3	15-20	Grote Mantelmeeuw	4-5	3	
Smient	1	1	1-3	Grote Stern	7.005	6.000	7.005
Pijlstaart	2	5		Visdief	5.184	4.887	5.225
Middelste Zaagbek	6	3	6	Noordse Stern	1.897	1.390	1.920
Bruine Kiekendief	302	273	320-335	Dwergstern	8	8	
Blauwe Kiekendief	62	70	62-65	Zwarte Stern	155	143	155
Grauwe Kiekendief	2	7	2-3	Kerkuil	310	243	
Porseleinhoen	49	43	55-70	Velduil	19	22	
Klein Waterhoen	3	2	1-3	IJsvogel	1	0	
Kleinst Waterhoen	3	3		Oeverzwaluw	2.856	3.448	2.875
Kwartelkoning	23	8	25-30	Rouwkwikstaart	1	0	1-5
Steltkluut	2	0	2	Paapje	83	63	90-95
Kluut	2.067	1.907	2.100-2.125	Grote Karekiet	2	0	
Kleine Plevier	47	33	55-70	Baardmannetje	132	85	335-350
Bontbekplevier	82	63	85-95	Roek	3.921	3.890	3.950
Strandplevier	45	43	45-55	Grauwe Gors	1	0	

DANKWOORD

Een groeiende schare waarnemers is verantwoordelijk voor het hierboven geschetste beeld van een belangrijk deel van de Friese vogelwereld, wat een hoge mate van volledigheid kent. De lijst met waarnemers is inmiddels dusdanig lang geworden dat het Twirre aan ruimte ontbreekt iedere waarnemer bij naam te noemen. Natuurlijk is de waardering er daarmee niet minder om! Ook gaat veel dank uit naar de terreinbeherende instanties en particulieren voor het geven van toestemming tot het betreden van hun terreinen en het beschikbaar stellen van gegevens. Daarnaast zijn veel waarnemers verenigd in organisaties, zoals de Wadvogelwerkgroep FFF, diverse lokale BFVW-vogelwachten, Weidevogel Meetnet Friesland, Werkgroep Zwarte Stern, Werkgroep Roofvogels Nederland, Werkgroep Brandemeer, Ringgroep Ameland, Werkgroep Grauwe Kiekendief, Werkgroep Lepelaar, Vogelringstation Menork, etc.

LITERATUUR

- BIJLSMA R.G. 1999. Trends en broedresultaten van roofvogels in Nederland in 1998. De Takkeling 7 (1): 6-51.
- DIJK A.J. VAN & F. HUSTINGS 1996. Broedvogelinventarisatie Kolonievogels en Zeldzame Soorten (handleiding Landelijk Soortonderzoek Broedvogels). SOVON, Beek-Ubbergen.
- DIJK A.J. VAN, R. KLEEFSTRA, D. ZOETEBIER & R. MEIJER 1999. Kolonievogels en zeldzame broedvogels in Nederland in 1997. SOVON-monitoringrapport 1999/09. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- DIJKSEN L.J. & B.J. KOKS 1999. Broedvogelmonitoring in het Nederlandse Waddengebied in 1998. SOVON-monitoringrapport. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- FEDDEMA J. & R. KUIPERS 1998. Broedvogels Noord-Friesland buitendijks. Rapport Wadvogelwerkgroep FFF.
- FEENSTRA H. 1998. Vogels in het Fochteloërveen 1998. Voorlopig inventarisatieverslag centrale deel 1998. Fochtelo.
- FEENSTRA H. 1999. Geoorde Futen in Zuidoost-Fryslân in 1993-1998. Twirre 10 (3): 9-11.
- HIJUM E. VAN, P. DE BOER, Y. KUIPERS, J. VAN DER MEER & L. VEENSTRA 1998. Ynventarisasje ferslach 1998 Bocht fan Molkwar, Mokkebank en Mirns-Mokkebank. Warns.
- HIJUM E. VAN, P. DE BOER, J. HOOIJMEIJER, Y. KUIPERS, J. VAN DER MEER & L. VEENSTRA 1998. Ynventarisasje ferslach 1999 Bocht fan Molkwar, Mokkebank en Mirns-Mokkebank. Warns.
- HOEKSTRA J. 1999. Nazorg 1998. Vanellus 52 (2): 53-58.
- JONG J. DE 1999. Themanummer Kerkuilen. Vanellus 52 (1): 7-32.
- JONG J.T. DE, J.F. DE JONG, S. ELGERSMA & J. KROL 1999. Broedparen roofvogels Ameland 1998. Jaarverslag 1998, vogelwacht Nes-Buren Ameland.
- KLEEFSTRA R., D. SCHUT & M. VERSLUYS 1999. Kolonievogels en zeldzame broedvogels in Fryslân in 1997. Twirre 10 (2): 1-8.
- KOFFIJBERG K. 1999. Veel Kwartelkoningen in Groningen in 1998. De Grauwe Gors 27 (3): 188-193.
- KOKS B. & F. HUSTINGS 1998. Broedvogelmonitoring in het Nederlandse Waddengebied in 1995 en 1996. SOVON-monitoringrapport 1998/05. SOVON, Beek-Ubbergen.
- KOKS B.J. 1998. The Little Gull as breeding bird in the Netherlands. Sula 12 (4): 139-148.
- KOKS B.J. & M.G.M. JONGENELEN 1998. Graet Black-Backed Gulls: latest newcomer as breeding bird in the Netherlands. Sula 12 (4): 203-208.
- KOOIJ H. VAN DER 1999. Het broedseizoen 1998 van de Purperreiger in Nederland. Het Vogeljaar 47 (5): 204-207.
- LENSINK R. 1996. De opkomst van exoten in de Nederlandse avifauna; verleden, heden en toekomst. Limosa 69 (3): 103-130.
- LEYS H.N. 1999. Broedvogelonderzoek 1998 Huiszwaluw en Oeverzwaluw. SOVON Vogelonderzoek, Beek-Ubbergen.

- OVERDIJK O. 1999. De ontwikkeling van het aantal broedparen van de Lepelaar in Nederland in de periode 1994-98. *Limosa* 72 (1): 41-48.
- SCHUT D. & M. VERSLUYS 1994. Kolonievogels in Friesland in 1992 en 1993. *Twirre* 5 (2): 1-6.
- SCHUT D. & M. VERSLUYS 1995. Kolonievogels in Friesland in 1994. *Twirre* 6 (2): 1-5.
- SCHUT D. & M. VERSLUYS 1998. Kolonievogels en zeldzame broedvogels in Fryslân in 1996. *Twirre* 9 (1): 1-4.
- SWELM N.D. VAN 1998. Status of the Yellow-Legged Gull as a breeding bird in the Netherlands. *Sula* 12 (4): 199-202.
- TERPSTRA W. 1998. Beschermingsplan voor de zwarte stern in Fryslân. Jaarverslag 1998. Drachten.
- THORUP O. & L.M. RASMUSSEN 1999. Ynglefuleoptælling 1998 Vadehavet. Miljø-og Energiministeriet Danmarks Miljøundersøgelser.
- TIENEN P.G.M. VAN & A.N.J. BAARSPUL 1998. Griend. Vogels en bewaking 1998. IBN-DLO, Wageningen.
- TULP I. 1998. Reproductie van Strandplevieren en Bontbekplevieren op Terschelling, Griend en Vlieland in 1997. *Limosa* 71 (3): 109-120.

Romke Kleefstra, districtscoördinator SOVON in Fryslân, Sinnebuorren 34, 8491 EH Akkrum, tel: 0566-652881, e-mail: sovon.fryslan@planet.nl
